

13. Срібник І. С. Петлюра – на чолі держави та війська. – К., 2005.
14. Стахів М. Україна в добі Директорії УНР. – Скрентон, 1962. – Т.7.
15. Стахів М. Західна Україна. Нарис історії державного будівництва та збройної і дипломатичної оборони в 1918–1923 рр. – Скрентон, 1959–1961. – Т.5.
16. Тютюнник Ю. З поляками проти Вкраїни. – Харків, 1924.
17. ЦДАВОВУ. – Ф.3696. – Оп.2. – Спр.276.
18. Шелухін С. Лист до С. Петлюри. Ризький договір. – Париж, 1948.

References

1. Antonchuk D. Ukrai'no-pol's'ki peregovory pro peremyr'ja v travni 1919 roku // Kalendar Chervonoj' Kalyny za 1939 rik. – S.3.
2. Demchuk P. Dar bozhuj, a ne zerkalo rozkolu // Polityka i chas. – 1995. – №7. – S.5–8.
3. Docenko O. Litopys Ukrai'ns'koi' revoljucii'. – L'viv, 1924. – Kn.5, T.2.
4. Docenko O. Litopys Ukrai'ns'koi' revoljucii'. – L'viv, 1924. – Kn.5, T.3.
5. Docenko O. Litopys Ukrai'ns'koi' revoljucii'. – L'viv, 1924. – Kn.4, T.2.
6. Narodna Volja. – 31 travnja 1919 r.
7. Mazepa I. Ukrai'na v ogni i buri revoljucij 1917–1921. – Mjunhen, 1951. – Т.2.
8. Nagajevs'kyj I. Istorija ukrai'ns'koi' derzhavy XX stolittja. – K., 1994.
9. Nova Rada. – 31 sichnja 1919 r.
10. Petljura S. Statti. – K., 1993
11. Pobod-Malinovs'kyj V. Novitnja politychna istorija Pol'shhi. – London, 1956. – Т.2.
12. Symonenko R. Imperialistychna polityka Antanty i SShA shhodo Ukrai'ny u 1919 roci. – K., 1962.
13. Sribnyk I. S. Petljura – na choli derzhavy ta vijs'ka. – K., 2005.
14. Stahiv M. Ukrai'na v dobi Dyrektorii' UNR. – Skrenton, 1962. – Т.7.
15. Stahiv M. Zahidna Ukrai'na. Narys istorii' derzhavnogo budivnytva ta zbrojnoi' i diplomatichnoi' oborony v 1918–1923 rr. – Skrenton, 1959–1961. – Т.5.
16. Tjutjunyk Ju. Z poljakamy proty Vkraїny. – Harkiv, 1924.
17. CDAVUVU. – F.3696. – Op.2. – Spr.276.
18. Sheluhin S. Lyst do S. Petljury. Ryz'kyj dogovir. – Paryzh, 1948.

Vargatyuk S. V., Candidate of Historical Sciences, Associate Professor Department of International Relations, Faculty of Journalism and International Relations, Kiev National University of Culture and Arts (Ukraine, Kyiv), Liana.V@i.ua

Demblins of the Ukrainian diplomatic mission with the governments of the population of Y. Pilsudsky

The activity of Ukrainian diplomats during the time of the Directory of the UNR in the Polish city of Demblin regarding the establishment of friendly relations with Poland was studied.

Keywords: diplomatic mission, negotiations, foreign policy, case of Galicia.

* * *

УДК 94(477.4)«1918/1921»

Зозуля Н. М.,

аспірантка, Кременчуцький національний університет ім. Михайла Остроградського (Україна, Кременчук), zozulia.nadia@ukr.net

ПОВСТАНСЬКІ ОТАМАНИ ТА КВАЗИДЕРЖАВНІ УТВОРЕННЯ СЕРЕДЬНОГО ПОДНІПРОВ'Я У СВІТЛІ МЕМУАРНОЇ ТА ЕПІСТОЛЯРНОЇ СПАДЩИНИ СТАРШИН АРМІЇ УНР

Розкрито ставлення та оцінки повстанського руху 1918–1920-х рр. в Середньому Подніпров'ї офіцерами та старшинами армії УНР. Так, на прикладі двох провідників повстанського руху – головного отамана Холодноярської «республіки» – Василя Чучупака та чигиринського отамана

Свирида Коцура – розкрито суперечливе ставлення до них з боку українських професійних військових. Проаналізовано проблему отаманщини з урахуванням політичних орієнтирів, соціального становища, ідеологічного наповнення й тактики старшин армії УНР періоду Української національної революції. Висвітлено ряд суперечливих аспектів повстанського руху в Середньому Подніпров'ї шляхом розгляду епістолярних та мемуарних джерел.

Ключові слова: Холодний Яр, Василь Чучупак, Свирид Коцура, старшини, мемуарна література, Середнє Подніпров'я, отаманщина, повстанські «республіки».

Проблема отаманщини, що займає неоднозначне місце в історії Української революції 1917–1921 рр., постійно перебуває у полі зору вітчизняних і зарубіжних науковців. Попри це, ряд аспектів потребує доповнення, уточнення, а іноді цілковитої ревізії. Серед них – динаміка політичної орієнтації деяких отаманів, соціальна база, на яку спиралася їхня влада та взаємовідносини з різними дієвцями на авансцені Перших визвольних змагань. Джерелом для часткового вирішення зазначеної проблеми можуть стати мемуари кадрових військових УНР, яким нерідко доводилося взаємодіяти з місцевими отаманами чи боротися проти них, що дозволяло добре познайомитися з анатомією повстанського руху.

Метою статті є висвітлення оцінок і ставлення регулярних збройних сил до іррегулярних утворень шляхом аналізу мемуарної та епістолярної спадщини старшин армії УНР Середнього Подніпров'я періоду Української революції 1917–1921 рр.

Про В. Чучупака – головного отамана «Холодноярської республіки» – порівняно з іншими повстанськими отаманами Середнього Подніпров'я, збереглося найбільше відомостей, в т.ч. у мемуарній літературі, яка досі майже не використовувалася як джерело для просопографічного аналізу провідників повстанського руху.

В той же час постать В. Чучупака досі не знайшла належного відображення в науковій літературі. Більш того, про отамана немає статті у 10-томній «Енциклопедії історії України» (лише дотично згадується в межах статті В. Мараєва «Холодноярська республіка») [9], цю постать також не було включено до колективної праці С. Корновенка, А. Морозова та О. Реєнта «Українська революція. Історичні портрети» [7], те ж саме можна сказати про роботу В. Солдатенка «Проект «Україна»: постаті 1917–1920 рр.» [11]. На сьогодні чи не найбільш повно відомості про В. Чучупака викладено на сторінках ряду науково-популярних праць Р. Ковалю, в т.ч. «Начерку до історії Холодноярської організації 1917–1922 років» [6].

Узагальнюючи відомості, виявлені нашими попередниками, про В. Чучупака (1894–1920) можна констатувати наступне: він був одним із керівників повстансько-партизанського руху на Київщині у 1919–1920 рр. Народився в с. Мельники Чигиринського повіту на Київщині. За фахом учитель. Учасник Першої світової війни, офіцер російської армії. Учасник антибільшовицького повстанського руху на Київщині навесні-влітку 1919 р. Очолив повстанську боротьбу проти білогвардійців на південній Київщині восени 1919 р., підтримував зв'язок з урядом УНР. Наприкінці 1919 р. – один з керівників «Холодноярської повстанської республіки», командир повстанського полку Гайдамаків Холодного Яру. Загинув у бою з більшовиками біля хутора Кресельці на Чигиринщині (нині Черкаська обл.).

Серед мемуарів старшин та офіцерів армії УНР постать В. Чучупака найповніше розкрита у «Холодному

Ярі» Ю. Горліса–Горського та спогадах «Стежками холодноярськими 1918–1923 рр.» М. Дорошенка.

Перший наводить біля півсотні сюжетів, пов'язаних з життям та діяльністю головного отамана Холодного Яру. Посилаючи на слова місцевих селян, Ю. Горліс–Горський записав перші враження від перебування на території «Холодноярської республіки»: «Засів там [навколо Мотронинського монастиря – Н. З.] із своїм військом отаман Чучупака і нікого не боїться – ні большевиків ні денікінців, нічого не могли йому зробити...» [2, с. 17]. Про перше знайомство з головним отаманом Ю. Горліс–Горський згадував так: «Зустрічаємо отамана Василя Чучупака з старшим братом Петром – начальником штабу і ще з трьома братами. Найменший, молодий хлопчина, майже одного росту з своєю рушницею. З ними високий дідуган з довгою сивою бородою, з добре вичищеною рушницею з настромленим багнетом. Це – старий Чучупака – отаманів батько» [2, с. 33]. Надалі автор «Холодного Яру» відгукувався про В. Чучупака як «двадцятишестилітнього гарного блондина, в якого блакитно–сірих очах було забагато молодости» [2, с. 64].

М. Дорошенко є, мабуть, єдиним з мемуаристів – старшин армії УНР, які не лише подали характеристику і власне ставлення до отамана, але й зазначили його походження. Зокрема, у спогадах «Стежками холодноярськими 1918–1923 рр.» згадується про батька В. Чучупака: «був лісником у графа Бобринського, мав поспілість то й мав змогу виховати своїх дітей» [4, с. 57].

Крім того, М. Дорошенко, поруч з Ю. Городянином–Лісовським (Горлісом–Горським) докладно розповідає про життя В. Чучупака до революційних подій 1917 р. та про початки «Холодноярської республіки»: «Василь скінчив гімназію й був навчителем. В 1916 році був покликаний до царського війська... побував на фронті і досягнув поручника. Коли вибухла революція, Чучупака повертається до своєї рідної оселі й одружується. Революційна буря стрясала Україною, і в цей же час серце Чучупака палахотіло вогнем козацької минувшини... Передусім Чучупака організує в селі самоохорону, аби боронитися від численних банд... Нав'язує контакти з такими ж самооборонними загончиками сусідніх сіл... Пробував нав'язати стосунки з Суботовом, але там уже оголосив свою владу Кацур [мова йде про чигиринського отамана Свирида Коцура – прим. авт.] на спілку із чигиринськими большевиками і приєднуватись відмовився» [4, с. 57].

Принагідно зауважимо, що на сторінках мемуарів старшини та офіцери армії УНР неодноразово вказують на конфлікти В. Чучупака та місцевого збільшовиченого отамана С. Коцура [5, с. 67; 10, с. 297]. З іншого боку, О. Доценко, посилаючись на лист М. Омеляновича–Павленка до Командуючого Київською дивізією від 27.I.1920, зазначав: «У сучасних обставинах відділи от. Гулого, Коцура, Малашки, Чучупака визнали принцип радянства, завдяки чому мають спокійне відношення з большевиками, зможуть даліше провадити організаційну справу» [8, с. 139]. На нашу думку, останнє потребує більш докладного вивчення в майбутньому, оскільки воно має шанс пролити нове світло на питання про ставлення повстанців Середнього Подніпров'я до політичної платформи большевиків та організації місцевого самоврядування.

«Чучупака В., – продовжує М. Дорошенко, – скликає до Медведівки видатніших побратимів зброї з сіл

та хуторів. На цих сходах утворюється Військова Рада, яка обирає Василя Чучупака своїм і цілого повстанського руху старшим. З усіх дрібних частин сільських самоохорон твориться один військовий загін підпорядкованій Військовій Раді, а зокрема командирів Чучупаків. Для більшої рухливості й оперативній діяльності загін розбивається на дві сотні, які в свою чергу діляться на чоти й рої. Ця військова частина підіймає жовто–блакитний прапор і оголошує своє кредо: За Самостійну Україну, за Центральну Раду, за права оголошені 4–м Універсалом» [4, с. 58].

Маємо відзначити добру обізнаність М. Дорошенка із життям та діяльністю головного отамана Холодного Яру. Автор мемуарів при цьому посилається на свідчення молодого зв'язкового М. Суржжа, однак не можна виключати й того, що М. Дорошенко міг особисто знатися і розмовляти з В. Чучупаком. Відомості про те, що холодноярські повстанці мали окрім широковідомого чорного прапору з девізом «Воля або смерть» також жовто–блакитний перевіряється за допомогою інших джерел. Водночас інформація про військову організацію повстанців, наявність чот і роїв, викликає сумнів. Можливо, М. Дорошенко тут помиляється, переносючи елементи структурної організації Легіону УСС та УГА на повстанський рух в Середньому Подніпров'ї.

Очевидно, постать головного отамана викликала захоплення мемуариста, бо сюжет про В. Чучупака М. Дорошенко закінчує словами: «Непохитному борцеві за Волю України, славному лицареві нашого народу і безкомпромісовому ворогові Моковського червоного большевизму Василеві Чучупаці, й усім його поляглим і залишених живими Слава!» [4, с. 59].

Діяльність головного отамана Холодного Яру мала настільки суттєвий вплив на перебіг перших визвольних змагань, що постать В. Чучупака не могли обійти увагою у своїх мемуарах навіть генерали армії УНР. Так, генерал М. Омелянович–Павленко кілька разів побіжно згадує про головного отамана Холодного Яру, характеризуючи його як «популярного у своїй окрузі» [10, с. 287] «прибічника УНР» [10, с. 297]. На генерала Ю. Тютюнника В. Чучупак справив таке враження: «на чолі повстанчої організації став сотник [? – Н. З.] Чучупака. Був то видатний та енергійний керівник; можна було надіятись, що Чучупаці поведеться стати в центрі цілого повстанчого руху, але він загинув у березні 1920 р. [тут виявлена неточність, оскільки дата загибелі отамана – 12 квітня 1920 р. – Н. З.]. Проданий провокатором і оточений зо всіх боків Росіянами, уже ренений, Чучупака забив себе із револьвера, щоб не віддатись до полону» [13, с. 80]. Книга полковника О. Вишнівського «Повстанський рух і отаманія» хоч і не є суто мемуарною, а складається із ряду аналітичних статей, є цінною тим, що також демонструє бачення і оцінки повстанського руху одним з вищих офіцерів армії УНР. Автор, чітко розділяючи отаманів на дві групи – позитивних і негативних (шкідників), – однозначно відносить В. Чучупака до першої категорії [1, с. 9–10]. Втім, надалі О. Вишнівський, аналізуючи діяльність таких повстанських отаманів як Махно, Григор'єв, Волох, Божко, Зелений та ін., постать головного отамана Холодного Яру обійшов увагою.

Отже, навіть побіжний огляд мемуарної спадщини старшин та офіцерів армії УНР черговий раз доводить,

що вона є цінним джерелом для вивчення повстанського руху в Середньому Подніпров'ї в період Української революції, зокрема колізій у взаєминах між повсталим селянством та кадровими українськими військовими. Мемуари сучасників дозволяють успішно застосовувати методи просопографічного аналізу при дослідженні постатей окремих повстанських лідерів, наприклад, головного отамана Холодного Яру В. Чучупака, відзначаються інформативністю та є, переважно, достовірними.

Біографічні відомості про чигиринського отамана С. Коцура вельми скупі. Рід Коцурів відомий на Чигиринщині з першої третини XIX ст. Про ранні роки С. Коцура (1890–1920) майже нічого не відомо. Засудженого до 10–річного ув'язнення, його було амністовано 1917 р. С. Коцур відомий як один з організаторів Вільного козацтва на Київщині, отаман суботівської козацької сотні. Наступного року він став на шлях повстанського руху на Київщині. На початку 1919 р. Коцур зі своїми прибічниками взяв під контроль Чигирин разом із сусідніми селями. Стійкою політичною орієнтацією не відзначався. Хоча протягом лютого–березня 1919 р. С. Коцур був на боці більшовиків, т.зв. «Чигиринська республіка» перебувала у стані «війни всіх проти всіх», в т.ч. дистанціюється від холоднороського повстаньому. На початку 1920 р. С. Коцур потрапив у полон більшовиків та був страчений [12].

Серед офіцерів УНР найбільш детально про С. Коцура повідомляють підполковники Ю. Городянин–Лісовський (Горліс–Горський) та О. Доценко, сотник І. Лютий–Лютенко. Той факт, що згадки про С. Коцура зустрічаємо навіть серед спогадів генерала М. Омеляновича–Павленка дозволяє говорити про те, що чигиринський отаман займав справді помітне місце в повстанському русі в Середньому Подніпров'ї.

Передовсім слід з'ясувати як представлено територіальні межі «Чигиринської республіки» С. Коцура у мемуарах офіцерів УНР. Так, Ю. Горліс–Горський до «володінь батька Коцура» на початку 1920 р. відносить Чигирин, села Івківці, Суботів, Новоселицю та деякі навколишні хутори [2, с. 20]. Аналогічні відомості зустрічаємо у спогадах О. Доценка. Зі свідчень Ю. Горліса–Горського [2, с. 21] стає зрозуміло, що між тамтешніми населеними пунктами можна було чітко провести межу за критерієм політичної орієнтації, оскільки опоненти не підтримували жодних зв'язків. Більш того, Горліс–Горський неодноразово описує більш гострі ситуації, коли, наприклад, село Медведівка виставило варту з кулеметами, спрямованими проти сусідніх Новоселиці і Суботова які, входили до червоно–чорної республіки отамана Коцура [2, с. 205]. Не виключаючи подібних випадків, конфронтацію між самими селянами не слід перебільшувати з огляду на традиційно стійкі родинні та господарські зв'язки між селами, а також труднощі на шляху цілковитої політизації селянського загалу.

Загальну атмосферу, що панувала в «Чигиринській республіці», передав М. Омелянович–Павленко: «влада Коцура поширювалася на 4 околиць великих селища, з котрих одно було його рідним, решта околиці його не визнавала і ставилася до нього одверто вороже. Було чутно ще про двох–трьох радянців, але всі вони були зовсім невизначні. Саме місто Чигирин, де він (С. Коцур

– Н. З.) отаманував, робило враження вмерлого міста» [10, с. 282].

Серед масиву мемуарної літератури, створеної ветеранами армії УНР, натрапляємо на два портрети С. Коцура – антропологічний та психологічний.

Перший було записано М. Омеляновичем–Павленком зі слів полковника Стефаніва, який вступав у переговори з чигиринським отаманом: «років з 28, в національному, що переходило в оперетове, убранні, з парю пістолів за червоним поясом, фізично добре розвинений, він хотів робити враження на опонента своєю зовнішністю» [10, с. 282]. Психологічний портрет С. Коцура передав І. Лютий–Лютенко: «прекрасний «стратег», талановитий партизан, організатор, здібний під кожним оглядом, кмітливий і як людина добрячий чоловік. Він мав під своєю рукою десь так коло трьох тисяч своїх партизан, але нікого не визнавав і нікому не підлягав: тримався тільки «рідного запічка», як ми тоді казали, тобто – далі від тієї місцевості, з якої були його повстанці, він не ступав ні кроку!». Відзначаючи анархічну вдачу С. Коцура, сотник Лютий–Лютенко додає: «він керувався своїм поглядом і своєю логікою: «Мене з мого місця і сам чорт не вижене, а не то що якісь голопузі босяки–більшевики!» «Я нікуди не йду і до себе нікого не впускаю. Так би всі села робили і було б добре» – доводив він і цього строго дотримувався» [10, с. 30–40].

Відсутність стійкої політичної орієнтації С. Коцура вимагає з'ясування обставин її формування та динаміки. В юні роки С. Коцур симпатизував анархізму, в 1905–1907 рр. був членом таємної політичної організації «Українська Народна Оборона» і її бойових структур, у рідному Суботіві поширював агітаційну літературу і зруйнував пам'ятник цареві. Восени 1918 р. боровся проти німецьких військ, а 25 січня 1919 р. у Чигирині проголосив встановлення радянської влади і утворив військово–революційний комітет.

Ю. Горліс–Горський, повідомляючи про «закладену С. Коцуром самостійну «республіку» під червоними прапорами», звернув увагу на те, що скоро й самі «більшевики стали боялися совати носа до «радянського» Чигириня» [2, с. 20]. Це дає підстави вважати, що С. Коцур вкрай недовго перебував у полоні більшовицьких ідей, або ж взагалі був слабо обізнаним з їхніми поглядами. Ймовірно, отаман після перших же сутичок з більшовиками зайняв анархістську позицію. Однак сучасники продовжували номінувати «Чигиринську республіку» радянською, чи то за інерцією, чи то внаслідок маніпуляцій самого С. Коцура.

На основі вищевикладеного можемо прийти до висновків, що аналіз мемуарної та епістолярної спадщини офіцерів та старшин дієвої армії УНР є дійсно цінним джерелом для дослідження суперечливих аспектів повстанського руху в Україні в 1917 – на поч. 1920–х рр. Привертають увагу оригінальні оцінки та добра обізнаність останніх з ідеологією, тактикою та життєвим укладом повстанців, котрі, з огляду на історичні обставини, виступали як в якості соратників, так і опонентів української національної влади та професійного війська.

Список використаних джерел

1. Вишнівський О. Повстанський рух і отаманія / О. Вишнівський. – Детройт, 1973. – 109 с.
2. Горліс–Горський Ю. Холодний Яр / Ю. Горліс–Горський. – Львів: СПОЛОМ, 2014. – 432 с.

3. Горліс–Горський Ю. Холодний Яр [Відгук на статтю Михайла Середи «Холодний Яр»] / Ю. Горліс–Горський // «Ми ще повернемось!»: Спогади. Поезії. Документи. Листування / упоряд. – Р. М. Коваль. – К. – Вінниця, 2012. – 272 с.
4. Дорошенко М. Стежками холодноярськими 1918–1923 рр. / М. Дорошенко. – Філадельфія, 1973. – 220 с.
5. Доценко О. Зимовий похід (6.XII.1919 – 6.V.1920) / О. Доценко. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2001. – 375 с.
6. Коваль Р. Начерк до історії Холодноярської організації 1917–1922 років / Р. Коваль [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unknownwar.info/holodnyy_yar/hy_naris.html
7. Корновенко С. В. Українська революція: Історичні портрети / С. В. Корновенко, А. Г. Морозов, О. П. Реєнт. – Вінниця: Фоліант, 2004. – 288 с.
8. Лютий–Лютенко І. Вогонь з Холодного Яру / І. Лютий–Лютенко. – Детройт, 1986. – 151 с.
9. Мараєв В. Холодноярська республіка / В. Мараєв // Енциклопедія історії України. – Т.10. – К.: Наукова думка, 2013. – С.410.
10. Омелянович–Павленко М. Спогади командарма (1917–1920) / Упоряд.: М. Ковальчук. – К.: Темпора, 2007. – 608 с.
11. Солдатенко В. Ф. Проект «Україна», 1917–1920 рр. Постати / В. Ф. Солдатенко. – Харків: Фоліо, 2011. – 511 с.
12. Солодар О. Звивисті шляхи Свирίδα Коцура / О. Солодар [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://archive.is/bDakM#selection-7181.0-7181.48>
13. Тютюнник Ю. Зимовий похід 1919–1920 / Ю. Тютюнник. – Нью-Йорк: Видавництво Чарторийських, 1966. – 312 с.
14. Чижевський Г. Коротка історія 3–ї Залізної стрілецької дивізії. 1919–1922 рр. / Г. Чижевський. – Каліш, 1922. – 56 с.

References

1. Vyshnivs'kyj O. Povstans'kyj ruh i otamanija / O. Vyshnivs'kyj. – Detroit, 1973. – 109 s.
2. Gorlis–Gors'kyj Ju. Holodnyj Jar / Ju. Gorlis–Gors'kyj. – L'viv: SPOLOM, 2014. – 432 s.
3. Gorlis–Gors'kyj Ju. Holodnyj Jar [Vidguk na stattju Myhajla Seredy «Holodnyj Jar»] / Ju. Gorlis–Gors'kyj // «My shhe повернемось!»: Spogady. Povist'. Poezii'. Dokumenty. Lystuvannja / upravjad. – R. M. Koval'. – K. – Vinnycja, 2012. – 272 s.
4. Doroshenko M. Stezhkamy holodnojars'kymy 1918–1923 rr. / M. Doroshenko. – Filadelfija, 1973. – 220 s.
5. Docenko O. Zymovyj pohid (6.XII.1919 – 6.V.1920) / O. Docenko. – K.: Vydavnytstvo imeni Oleny Teligy, 2001. – 375 s.
6. Koval' R. Nacherk do istorii' Holodnojars'koi' organizacii' 1917–1922 rokiv / R. Koval' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://unknownwar.info/holodnyy_yar/hy_naris.html
7. Kornovenko S. V. Ukrai'ns'ka revoljucija: Istorychni portrety / S. V. Kornovenko, A. G. Morozov, O. P. Rejent. – Vinnycja: Foliat, 2004. – 288 s.
8. Ljutyj–Ljutenko I. Vohon' z Holodnogo Jaru / I. Ljutyj–Ljutenko. – Detroit, 1986. – 151 s.
9. Marajev V. Holodnojars'ka respublika / V. Marajev // Encyklopedija istorii' Ukrai'ny. – T.10. – K.: Naukova dumka, 2013. – S.410.
10. Omeljanovych–Pavlenko M. Spogady komandarma (1917–1920) / Upravjad.: M. Koval'chuk. – K.: Tempora, 2007. – 608 s.
11. Soldatenko V. F. Proekt «Ukrai'na», 1917–1920 rr. Postati / V. F. Soldatenko. – Harkiv: Folio, 2011. – 511 s.
12. Solodar O. Zvyvysti shljahy Svyryda Kocura / O. Solodar [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://archive.is/bDakM#selection-7181.0-7181.48>
13. Tjutjunyk Ju. Zymovyj pohid 1919–1920 / Ju. Tjutjunyk. – N'ju–Jork: Vydavnytstvo Chartoryjs'kyh, 1966. – 312 s.
14. Chyzhevs'kyj G. Korotka istorija 3–i' Zaliznoi' strilec'koi' divizii'. 1919–1922 rr. / G. Chyzhevs'kyj. – Kalish, 1922. – 56 s.

Zozulya N. M., postgraduate student, Kremenchuk National University named after Mikhail Ostrogradsky (Ukraine, Kremenchuk), zozulya.nadia@ukr.net

Inurgent atamans and quasigovernmental formations of the Middle Dnieper in the light of the memorial and epistolary legacy of the army senior artists of the UNR

The article reveals the attitude and assessments of the rebel movement of 1918–1920's in the Middle Dnieper region by officers and sergeants of the Ukrainian

people republic's army. For example, it was uncovered a contradictory attitude towards two conductors of the rebel movement – the chief otaman of the Cold Ravine «republic» – Vasily Chuchupak and the Chigirin otaman Svirid Kotsur – from the side of Ukrainian regular military troops. The problem of otamanship is analyzed taking into account the political orientations, social status, ideological content and tactics of the senior officers of the Ukrainian army of the Ukrainian national revolution times. A number of contradictory aspects of the rebel movement in the Middle Dnieper region are highlighted by examining epistolary and memoir sources.

Keywords: Cold Ravine, Vasily Chuchupak, Svirid Kotsur, regular and irregular military troops, memoir literature, Middle Dnieper region, otamanship, insurgent «republics».

* * *

УДК 329.17:94(477)

Островський В. В.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри теорії та методики навчання, методист лабораторії суспільно-філологічних дисциплін, Івано-Франківський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти (Україна, Івано-Франківськ),
ostrovsky.valery@gmail.com

Об'єднана партія визволення України: ЕПІЗОДИ ІСТОРІЇ

Розкрито маловідомі сторінки історії однієї з антирежимних нелегальних організацій кінця 50-х рр. ХХ ст. – Об'єднаної партії визволення України. Після скрупульозного вивчення та аналізу архівної п'ятитомної кримінальної справи визначено передумови, встановлено причини, наслідки, реконструйовано знакові епізоди, охарактеризовано структуру, програмні документи, поведінку очільників, активістів, просто причетних до діяльності партії в розрізі підготовчого, основного й завершального етапів. Зроблено висновок щодо її суголосності доктринальним постулатам Організації українських націоналістів (бандерівців) та окреслено місце і роль у вітчизняному визвольному процесі.

Ключові слова: український націоналізм, український спротив, підпільна організація, Об'єднана партія визволення України.

По закінченні Другої світової війни на території Східної Галичини розгорнулося запекле криваве протистояння між українцями, які бажали жити в самостійній соборній державі, та новітньою московською імперією у вигляді СРСР, що намагався уярмити самодостатні нації і поширити комуністичну ідеологію на європейські країни, де щойно позбавилися від нацистської чуми. Організація українських націоналістів (бандерівців) (ОУН(б)), як провідна сила визвольної боротьби, раціонально оцінюючи неспівмірність можливостей і ресурсів, не відступила від раніше визначених цілей, але мусила адаптувати тактику їх втілення. У травні 1945 р. ухвалено «Деклярацію Проводу Організації Українських Націоналістів після закінчення другої світової війни в Європі», що визнавала «російсько-більшевицький імперіалізм» єдиним ворогом українського народу, закликала створювати «революційно-підпільні клітини у всіх середовищах <...> життя» СРСР; фізично ліквідувати «найбільш докучливих виступників і агентів сталінських вельмож»; протидіяти агітації, «що її проводить компартія»; засновувати «центральні проводи революційно-визвольних організацій в рамках поодиноких національних середовищ» і т.п. [8]. Іншими словами, йшлося про переорієнтування на користь контрпропаганди, відплатних терористичних акцій, підпілля, яке й відродилося в 1950-х рр. після впокорення збройного опору. Свідомо чи інтуїтивно спадкоємці «бандерівців» або ті, які себе такими вважали, творячи непоодинокі нелегальні антикомуністичні угруповання,